

УДК 331.103+331.556

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО РИНКУ ПРАЦІ

*Маслова В.О., к.е.н., доцент,
Сухорукова Т.Г., к.е.н., доцент (УкрДУЗТ)*

Статтю присвячено питанням розвитку трудової міграції та дослідженню її впливу на формування сучасного ринку праці. Відзначається, що основними тенденціями сучасної трудової міграції є: зростання частки міжнародних мігрантів в загальній чисельності населення; збільшення частки жінок-мігрантів і молоді; зростання тривалості резиденції трудових мігрантів в країні-реципієнті; домінування міграції в розвинені країни. Підкреслюється, що трудова міграція має позитивні і негативні наслідки як для країни-донора, так і для країни-реципієнта. До числа позитивних моментів слід віднести: часткове вирішення питання нестачі трудових ресурсів, поповнення бюджету країни, підвищення добробуту населення. Разом з тим підкреслюється, що неконтрольована трудова міграція призводить до втрати кваліфікованих кадрів, погіршення поло-вікової структури населення, розмиття етносу, криміналізації цього явища і нелегальній торгівлі людьми. У висновку теоретичних досліджень відзначається, що характер впливу трудової міграції на ринок праці носить двоїстий характер. Посилення позитивних наслідків трудової міграції можливо тільки при активному втручанні в ці процеси держави.

Ключові слова: глобалізація, ринок праці, трудова міграція, країна-реципієнт, країна-донор, географія міграції, наслідки трудової міграції

MAIN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL LABOR MIGRATION AND ITS IMPACT ON THE FORMATION OF THE MODERN LABOR MARKET

*Maslova V.O, candidate of Economic Sciences, associate Professor,
Sukhorukova T.G., candidate of Economic Sciences, associate Professor (UkrSURT)*

The article is devoted to the development of labor migration and the study of its impact on the formation of the modern labor market. It is noted that the main trends of modern labor migration are: an increase in the share of international migrants in the total population; an increase in the share of women migrants and youth in the total volume of migration; an increase in the duration of residence of labor migrants in the recipient country; dominance of migration to developed countries. Today, almost every inhabitant in the world is of foreign origin and lives in the global cities of the world. Over the past twenty years, the total number of international migrants has grown by more than 57%. The share of women in the total number of migrants is steadily approaching 50%. It is emphasized that labor migration has positive and negative consequences for both the donor country and the recipient country. The positive aspects for the donor country include: solving the problem of unemployment, improving the well-being of the population through transfers of labor migrants. Positive consequences of immigration for the recipient country: a partial solution to the problem of

lack of labor resources, replenishment of the country's budget through labor of migrants, improvement of the gender and age structure of the population. At the same time, it is emphasized that uncontrolled labor migration leads to the loss of qualified personnel, a deterioration in the age and sex structure of the population, the erosion of ethnicity, the criminalization of this phenomenon and illegal human trafficking. Some countries of origin of migrants are losing the most productive part of their labor force, which can negatively affect their economic growth. The conclusion of theoretical studies notes that the nature of the impact of labor migration on the labor market is contradictory. The consequences of labor migration can be irreversible. Strengthening the positive consequences of labor migration is possible only with active intervention in these processes by the state.

Key words: *globalization, labor market, labor migration, recipient country, donor country, geography of migration, consequences of labor migration*

Постановка проблеми.

Глобалізаційні процеси, що відбуваються у світовій економіці, активізують рух всіх ресурсів: фінансових, енергетичних, трудових та інформаційних. Перелив кожного із зазначених видів ресурсів з точки зору державних інтересів країни може мати як позитивні результати, так і негативні. Але найбільш незворотні наслідки має перелив саме трудового капіталу, якщо враховувати такі особливості трудового капіталу, як високі витрати на формування, синергетичний ефект використання, значний інвестиційний період, особливі умови відтворення. Саме тому питання трудової міграції не втрачають своєї актуальності.

Аналіз останніх досліджень. Питанням дослідження трудової міграції присвячено багато робіт як вітчизняних, так й закордонних вчених. Достатньо різноманітне у наукових виданнях надані наукові думки щодо її сутності,

класифікації, форм прояви та соціально-економічних наслідків. У процесі підготовки наукової статті нами були досліджені теоретичні напрацювання як класиків економічної думки (Е. Лі, М. Піоре), так й дослідження сучасних науковців (А.П. Гайдуцький, О.В. Петрова, Н.Є. Скрипник, Н.Н. Соловьева та ін.). Більшість вчених аргументують необхідність пошуку нових підходів щодо регулювання трудової міграції та усунення негативних наслідків її впливу на стан національної економіки.

Метою даної статті є вивчення особливостей сучасної міжнародної трудової міграції та визначення характеру її впливу на формування сучасного ринку праці.

Викладення основного матеріалу. Сучасна статистика МОМ та ООН свідчить про безпрецедентні масштаби переміщення людей в останні десятиліття (рис. 1).

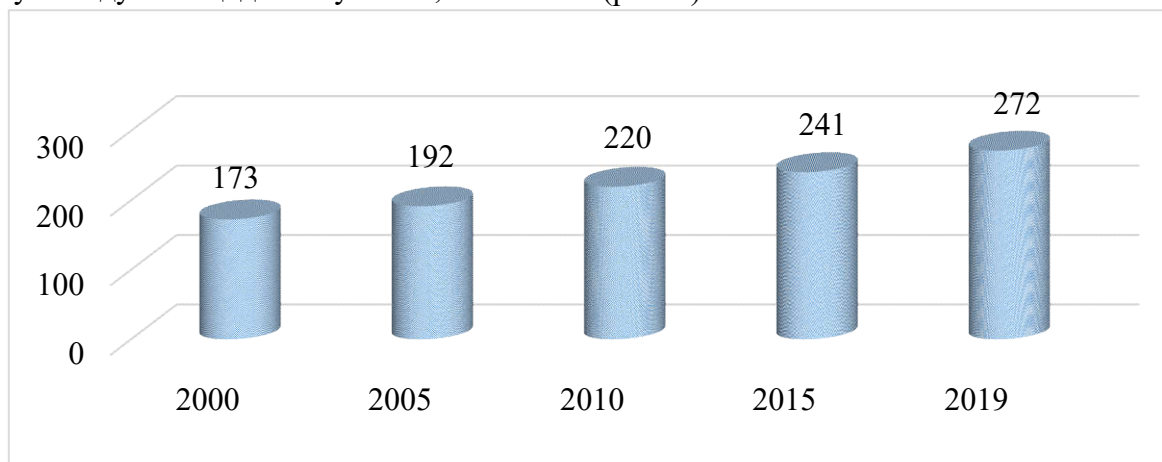

Рис. 1. Загальна кількість міжнародних мігрантів, млн. осіб

Сьогодні майже кожний житель у світі має іноземне походження, проживає у глобальних містах світу. У багатьох з цих міст, таких, як Сідней, Лондон і Нью-Йорк, мігранти становлять понад третини населення, а в деяких містах, таких як

Брюссель і Дубаї, мігранти становлять більше 50% населення [1].

Майже за 20 останніх років загальна кількість міжнародних мігрантів зросла більш ніж на 57%. Але це зростання не було рівномірним (табл. 1).

Таблиця 1

Середні темпи зростання міграції населення у світі

Період	2000-2005	2005-2010	2010-2015	2015-2019
Приріст кількості міжнародних мігрантів, %	11,0	14,6	9,5	12,9

Як бачимо з даних табл. 1 особливо значний приріст міжнародних мігрантів припав на 2005-2010 роки, що обумовлено світовою кризою, яка була у цей період. Наступні п'ять років приріст кількості міжнародних мігрантів щорічно знижувався. Але останні чотири роки він знову зростає. Ця тенденція зберігається й зараз; тільки умови пандемії її стримують. Слід відмітити, що наприкінці минулого століття приріст міжнародних мігрантів був більш помірним і знаходився у діапазоні 5 - 7% [2].

В результаті цих тенденцій частка міжнародних мігрантів в загальній чисельності населення постійно зростає. Так якщо у 80-х роках минулого століття цей показник складав 2,3%, на початок ХХІ століття – 2,8%, то у 2019 році - 3,5%. У загальній кількості мігрантів трудові мігранти складають більш 60%. Більш того, домінуючу частину мігрантів складають люди у працездатному віці (у 2019 році - 75%). А це означає, що деякі країни походження мігрантів втрачають найбільш продуктивну частину своїх трудових ресурсів, що може негативно позначатися на їх економічному зростанні.

Новою тенденцією загальної міграції є збільшення кількості жінок-мігрантів. У 2019 р. питома вага жінок у загальній кількості мігрантів склала 48%, тобто маже половину. За оцінкою МОП за останні 20 років все більше жінок самостійно виїжджає в інші країни в пошуках роботи. Певною мірою це пов'язано з дискримінацією за гендерною та національною ознаками, з якою вони стикаються за кордоном [3].

Країни-реципієнти за рахунок міграції вирішують, в першу черг, проблему нестачі трудових ресурсів [4]. Але не все так однозначно у цьому процесі. В останні роки спостерігається украй несприятлива для країн-реципієнтів ситуація: змінюється статево-вікова структура мігрантів. Неухильно зростає частка жінок і дітей. Одночасно росте й частка молоді в загальному числі мігрантів. А ця частина мігрантів є пасивною по відношенню до ринка праці.

Для сучасної міжнародної трудової міграції характерно також збільшення тривалості резиденції мігрантів у країні зайнятості (табл. 2).

Таблиця 2

Середня тривалість резиденції мігрантів у країнах-реципієнтах, місяців

Тривалість резиденції	2000	2005	2010	2015	2020
max	6	24	32	42	52
min	3	6	9	12	18

При настільки тривалому перебуванні в країні зайнятості встає питання про інтеграції іноземців у чуже соціальне середовище й культуру.

У географічному просторі мігранти представлені всіма частинами світу. Досить високе (більше 5%) присутність трудових мігрантів характерно для таких субрегіонів, як Східна Європа, Африка на південь від Сахари, Південно-Східна Азія

та Тихоокеанський регіон, Центральна і Західна Азія. Навпаки, на Північну Африку трудових мігрантів припадає менше 1%.

Одним з основних факторів, що приваблюють трудових мігрантів й який є класичним [5] залишається рівень безробіття, який значно менший ніж у країнах-донорах (рис. 2).

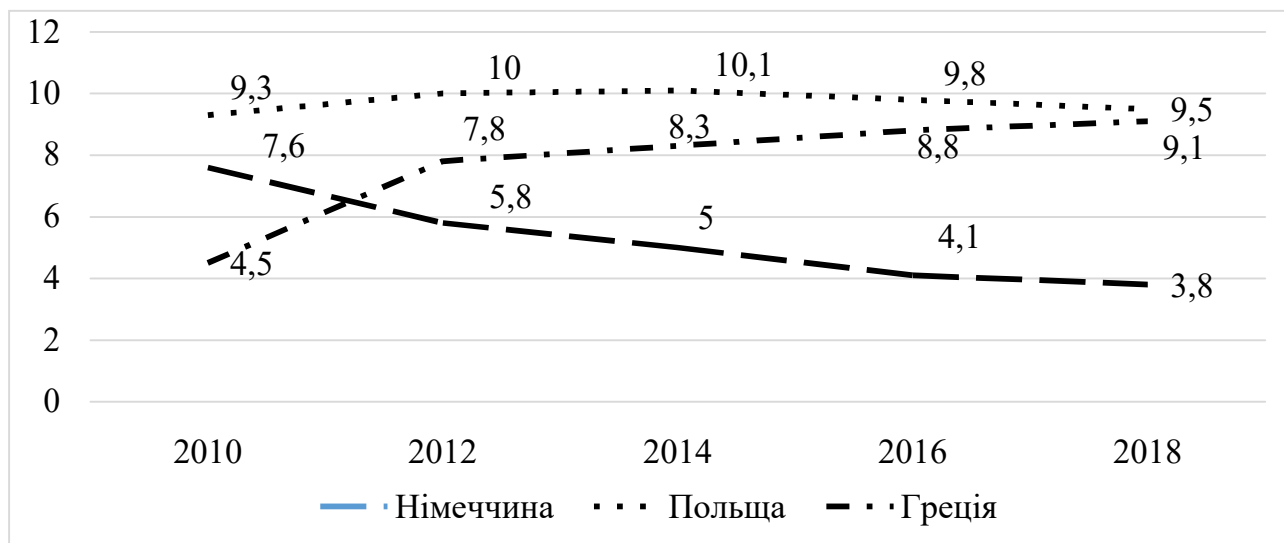

Рис. 2. Рівень безробіття в деяких країнах-реципієнтах, %

Згідно з офіційними даними МОП основним центром тяжіння мігрантів є Європа, на яку припадало у 2015 році 33% усіх трудових мігрантів. Основними країнами-донорами для деяких європейських країн є: Алжир, Марокко й Португалія для Франції; Італія й Марокко для Бельгії; Туреччина, Югославія, Італія, Греція, Україна й Польща для Німеччини; Туреччина, Україна й Марокко для Нідерландів; Італія, Іспанія для Швейцарії; Індія для Великобританії.

Наступну сходинку займає Північна Америка, де кількість мігрантів становила 24,7% від усієї кількості. Враховуючи особливості регіонального розвитку зростає привабливість Азії, як регіону трудової міграції. На цей регіон у 2015 році припадало 14% трудових. В арабських країнах ця кількість становила 11,7%, в Африці - 5,8% та у країнах Латинської Америки - 2,9% [1].

Виходячи з аналізу географії трудової міграції, можна зробити висновок, що основними причинами трудової міграції залишаються нерівномірність економічного розвитку на світовому рівні і на рівні окремих регіонів країни; для деяких країн - нерівномірність розподілу населення, яка викликає надлишок робочої сили в країнах, що розвиваються і її недолік в певних галузях в розвинених країнах. Для деяких країн основною причиною міграції залишається нерівність в доходах і можливостях в різних країнах або районах країни.

За даними МОМ з усієї кількості трудових мігрантів, наявних в світі, приблизно 67,9% зайнято в країнах з високим рівнем доходів, 18,6% - в країнах з рівнем доходів вище середнього, 10,1% - в країнах з рівнем доходів нижче середнього і 3,4% в країнах з низьким рівнем доходів [6].

Характерною рисою сучасної міграції є те, що її потоки складаються із двох напрямів, і, отже, та сама держава може бути як країною-донором, так і країною-реципієнтом.

Наприклад, Великобританія й США є одночасно й одними з головних країн-реципієнтів у світі, і донорами для окремих держав (США донор для Канади, Великобританія - для Австралії). Проведений аналіз показує, що одні країни характеризуються надлишком трудових ресурсів, інші - недоліком.

Міграція працездатного населення впливає на ринок праці країни і окремого регіону шляхом співвідношення попиту і пропозиції на нього, що призводить до прискорення або уповільнення кругообігу зайнятості, внаслідок чого робоча сила на ринку праці дешевшає і зростає її пропозиція і навпаки.

Легальна трудова міграція дозволяє вирішити проблему нестачі трудових ресурсів [4]. Але трудова міграція може мати негативні наслідки в разі відсутності

збалансованої законодавчої і соціально-економічної політики окремих держав.

З іншого боку зростання нелегальної трудової міграції за умови низької вартості праці мігрантів може сприяти витісненню вітчизняних трудових ресурсів, зростання кількості безробітних - громадян конкретної країни. Наслідком цих небажаних явищ може стати падіння добробуту суспільства і розшарування населення країни.

Суттєвою проблемою сучасної трудової міграції є нераціональний розподіл міграційних потоків всередині країни. В зв'язку з цим виникають наслідки зростання урбанізації, оскільки більшість трудових мігрантів «осідає» у містах, де легше знайти роботу [7].

Впливає трудова міграція й на макро-показники розвитку національної економіки. Трудові мігранти незначно, але змінюють структуру зайнятості за галузями економіки, оскільки трудові мігранти розподіляються за різними галузями національного господарства (рис. 3).

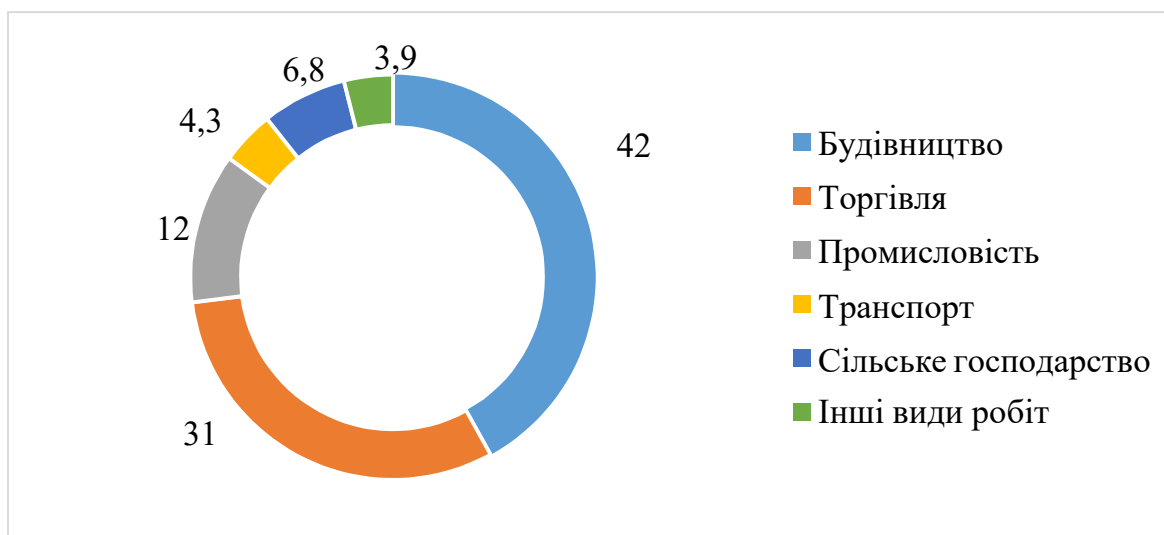

Рис. 3. Структура зайнятості трудових мігрантів за галузями економіки у 2020 році, %

Якщо розглядати вплив трудової міграції на національну економіку, то в так і країни-еміграції (у вигляді першу чергу слід відзначити, що легальні перерахування зароблених коштів). За оцінками Національної Академії Наук трудові мігранти забезпечують наповнюваність доходів як країни США імміграція дає країні чистий перебування (за допомогою створення прибуток у розмірі 10 млрд. \$ в рік. Деякі

учені вважають, що вклад трудових мігрантів в російський ВВП - не менше 50 млрд. \$ [8].

Грошові перекази мігрантів поступове стали суттєвим джерелом фінансування країн-донорів. Статистика свідчить, що у XXI столітті найбільші потоки переказів прямують до таких країн, як Індія, Мексика, Китай, Філіппіни й Франція. Згідно з офіційною статистикою грошові перекази трудових мігрантів на батьківщину родичам склали: у 2016 році - 423 млрд. \$, в 2017 році - 442 млрд. \$ [2].

У деяких країнах питома вага грошових переказів мігрантів займає значну частину ВВП. Так, в 2017 р. частка грошових переказів мігрантів по відношенню до ВВП склала 38,7% у Таджикистані, 40,7 % у Республіці Молдова, 31,5 % у Непалі, 34,6 % у Тонго [9].

В свою чергу, найбільше грошових переказів надходить з США (понад 100 млрд. дол. США), Швейцарії та Саудівської Аравії

Деякі науковці вважають, що головне завдання грошових переказів не стільки підтримка родин на батьківщині, скільки соціальні трансферти, які надходять до родин разом з грошима. До соціальних трансфертів вчені відносять ідеї, ноу-хау, норми, цінності, знання, поведінку, практики і вміння, які мігранти привозять чи присилають до дому [10].

Нажаль у трудової міграції є негативні наслідки й на рівні національної економіки. Найбільш яскравим прикладом такого негативу є міграційні "гетто", які існують як в Європі, так і в США. У Європі - це колишні соціальні квартали, побудовані для робітників в передмістях великих міст. У американських містах - це результати міської сегрегації, яку планувала влада; колишні квартали "чорного населення". Крім того, останнім часом використання мігрантів перетворилося в бізнес, який приносить великі гроші. У рамках цього, слід вказати випадки жорсткої експлуатації мігрантів.

Нелегальна трудова міграція являє собою складне соціальне явище, причини якого обумовлені соціально-економічними та іншими особливостями країни-походження та країни призначення. Більшість трудових мігрантів використовують нелегальну форму міграції як спосіб вирішення різноманітних проблем, перш за все економічного характеру.

Найчастіше нелегальна трудова міграція здійснюється під виглядом туристичних поїздок. До 85% усіх трудових мігрантів виїжджають за кордон саме туристичними візами (переважно короткостроковими). При цьому, як правило, необхідні для цього документи не оформлюються, а гарантії працевлаштування є вельми сумнівними.

Але навіть така перспектива не лякає наших громадян заради заробітку. Дослідження причин нелегальної трудової міграції українців показують наявність низки бюрократичних перепон як в Україні, так і в приймаючій країні. Також проблемою «туристичної» міграції є її пропагування з боку спеціалізованих організацій, для яких це основний вид бізнесу та значно великий дохід.

Дані Інтерполу свідчать, що структури, які займаються подібними справами, в усьому світі заробляють понад 30 млрд. дол. Щорічно, адже вартість доставки одного нелегалу коливається від 3 до 30 тис. дол. [11].

Висновки. Таким чином, ґрунтуючись на проведеному аналізі впливу міжнародної трудової міграції на ринок праці та національні економіки, можна стверджувати, що трудова міграція має суперечливий характер впливу та різноманітні прояви. У будь-якому випадку міграційні процеси повинні регулюватися з боку держави. Особливої уваги потребує інтелектуальна трудова міграція, сутність та тенденції розвитку якої стануть об'єктом наступних досліджень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Скрипник Н.Є. Сучасні тенденції міжнародної трудової міграції трудових ресурсів. – [Електронний ресурс]. - URL: http://www.bses.in.ua/journals/2016/12-1_2016/10.pdf

2. Демоскоп Weekly // Електронна газета, 2017. - №753-754. - [Електронний ресурс]. - URL: <http://www.demoscope.ru/weekly/2017/0753/barom01.php>

3. Петрова О.В. Некоторые теоретические аспекты исследования феномена миграции населения // *Экономика: теория и практика*, 2018. - No 1 (49). – С. 100 - 112

4. Piore, M. Birds of Passage : Migrant Labor and Industrial Societies / M.Piore. - UK: Cambridge University Press, 1999. – 240 p.

5. Lee, E. A Theory of Migration / E. Lee // *Demography*. - 1966. - No 3. - P. 47-57.

6. Трудовая миграция // Международная Организация Труда (МОТ), 2018. - [Електронний ресурс]. - URL: https://www.ilo.org/moscow/_news/WCMS_652374/lang--ru/index.htm

7. Панченко С.В. Підприємництво [Текст]: підручник / С.В. Панченко, В.Л. Дикань, О.В. Шраменко, О.М. Полякова, Ю.М. Уткіна. – Х.: УкрДУЗТ, 2016. – Ч.1. Теоретичні основи організації підприємницької діяльності. – 241 с.

8. Раковская В. С., Соловьёва Н. Н., Туманова И. А. Трудовая миграция: последствия для стран-доноров и стран-реципиентов // *Современные проблемы науки и образования*. – 2013. – № 3. [Електронний ресурс]. - URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=9443>

9. World Migration Report 2017 – The Future of Migration: Building Capacities for Change. – Geneva: International Organization for Migration, 2017. 273 p.

10. Social Remittances revisited-2011. / Levitt P., Lamba-Nieves D. – [Електронний ресурс]. - URL:

<https://www.google.com.ua/webhp?tab=mw&ei=5jiDVPP6NIHDgwS5n4CgAw&ved=0CAUQqS4oAg#q=levit%2C1998%2C+2001%3B+Levit+%2+Lamba-Nives%2C+2001>

11. Гайдучький А.П. Масштаби трудової міграції українців за кордон / А.П. Гайдучький // *Економіка та держава*. – 2017. - № No 8. - С. 82 - 86.

REFERENCES

1. Skrupnuk N.E. (2016) Sychasni tendenzii miczarodnoi trudovoi migracii trudovuch resyrsiv [Current trends in international labor migration]. – Available at: http://www.bses.in.ua/journals/2016/12-1_2016/10.pdf (accessed 12.02.21)

2. Demoscop Weekly (2017) [Demoscop Weekly] // *Electrona gazeta* [Electronic newspaper]. - №753-754. - Available at: <http://www.demoscope.ru/weekly/2017/0753/barom01.php> (accessed 15.02.21)

3. Petrova O.V. (2018) Necotorue teoretuchni aspektu issledovansja fenomena migracii naselensja [Some theoretical aspects of the study of the phenomenon of population migration]. *Economica teorija I praktuka* [Economics: theory and practice] (electronic journal), vol. 1(49), pp. 100 - 112

4. Piore M. (1999) Birds of Passage : Migrant Labor and Industrial Societies / M.Piore. - UK: Cambridge University Press. - 240 p.

5. Lee E. A Theory of Migration (1966) / E. Lee // *Demography*. - No 3. – P. 47-57.

6. Trudovaja migracija (2018) [Work migration] Трудовая миграция // Megdunarodnaja Organizacija Truda [The International Labour Organization], 2018. - Available at: https://www.ilo.org/moscow/news/WCMS_652374/lang--ru/index.htm (accessed 22.02.21)

7. Panchenko S.V., Dy`kan` V.L., Shramenko O.V., Polyakova O.M., Utkina Yu.M. (2016) Teorety`chni osnovy` organizaciyi pidpry`emny`cz`koyi diyal`nosti [Theoretical bases of the organization of business activity].

Pidpry`yemny`cztvo [Business]. Xarkiv: UkrDUZT. (in Ukrainian)

8. Rakovskaja V.S., Solovjova N.N., Tumanova I.A. (2013) Trudovaja migrazija: posledstvija dlja stran-rezipientov [Labor migration: implications for donor and recipient countries] *Modern problems of science and education? no. 3*. - Available at: <http://www.science-education.ru/article/view?id=9443> (accessed 18.02.21)

9. World Migration Report (2017) – The Future of Migration: Building Capacities for Change. – Geneva: International Organization for Migration, 2017. 273 p.

10. Social Remittances revisited-2011. / Levitt P., Lamba-Nieves D. – Available at:

<https://www.google.com.ua/webhp?tab=mw&ei=5jiDVPP6NIHDgwS5n4CgAw&ved=0CAUQqS4oAg#q=levitt%2C1998%2C+2001%3B+Levit+%2C+Lamba-Nives%2C+2001> (accessed 11.02.21)

11. Gaiduzckii A.P. (2017) Mascytabu trodovoi migrazii ukrauziv za kordon [The scale of labor migration of Ukrainians abroad] *Economy and state, No.8, pp. 82 - 86.*